Sa pak i njohim, sa shumë na dhanë

Fetah Biza

Duke marrë shkas nga festimet e 100 vjetorit të lëvizjes artistike-teatrore në Elbasan, bëmë një retrospektivë për të vlerësuar dhe risjellë në memorien e qytetit të gjithë ata emra që e ngritën lart nivelin artistik të Elbasanit. Njëri prej tyre është *Mustafa Curri*, për të cilin pak flitet, pak dihet e pak evidentohet.

Cili ishte Mustafa Curri?

Mustafai ishte i biri i Haxhi Currit, me origjinë nga Gjakova. Familja e tij, pra ajo e Currajve mbahej në Gjakovë e më gjërë, si një nga familjet më patriotike të kombit. Pasi kishte përfunduar studimet në Turqi, Haxhi Curri, i ati i Mustafait, u emërua imam në Elbasan. Nga ana e së ëmës, Mustafai kishte lidhje me qytetin e Elbasanit, pikërisht me familjen e madhe Arapi. Shtëpia në lagjen *Kala* të Elbasanit, u dha mundësinë të krijonin miqësi me të gjitha familjet patriotike të kalasë.

Mustafai lindi në vitin 1891. Mësimet e para i mori në shkollën *Normale*, gjë të cilën e vërteton edhe dokumentacioni i shkollës. Në një regjistër amze të kësaj shkolle, Mustafa Curri figuron me nr. 8, sipas renditjes alfabetike. Mësimet e larta, i kreu në Manastir e në Stamboll dhe pas mbarimit të tyre, kthehet të punojë në Elbasan, fillimisht si mësues në *Normale* e më pas drejtor i parë i shkollës “*Naim Frashëri*”. Punën e tij në këto dy institucione të rëndësishme të arsimit mbarëkombëtar, Mustafai nuk e mbylli brenda mureve të shkollës, por i kapërceu ato, duke u angazhuar në grupet e shoqërive patriotike e përparimtare që ishin krijuar në Elbasanin e atyre viteve, siç ishte edhe shoqëria “*Afërdita*” ku ai aderoi.

Për krijimin e shoqërive teatrale, mbështetemi në burime të shumta, në revista e gazeta si “*Posta e Shqypnis*”, “*Shkodra*”, ku te kjo e fundit, në një artikull që i dedikohet njërës prej shfaqjeve të dhëna në këtë qytet shkruan: “*Pjesët teatrale që dha shoqëria e Elbasanit lanë përshtypje shumë të madhe në popull, amatorët luajtën si me qenë aktorë të vërtetë*”.

Është për t’u theksuar fakti, që kjo shoqëri teatrale kishte dhe qëllime bamirësie. Përveç ngritjes së godinës së teatrit dhe dekoracionit të saj, anëtarët e saj donin të ndihmonin të vobektët. Mustafa Curri u ngjit në skenë me dramën e parë “*Besa*” dhe vazhdoi të aktivizohet më tej si aktor, përkthyes, dramaturg dhe regjisor. Nivelin e tij profesionist, e plotësonte edhe më shumë zotërimi i disa gjuhëve të huaja, të cilat e ndihmonin në ngritjen e nivelit artistik të shoqërisë teatrale.

Talenti dhe aftësia, e bënë Mustafa Currin, që ai të spikaste si aktor në dramat:

1. “*Besa*” e Sami Frashërit, tragjedi me 6 akte, me personazhin e *Demir Beut*, në rolin e tij si *drejtues i shkollës qendrore* nga paria e Tepelenës, shfaqje e luajtur vetëm në Shkodër.
2. “*Dhëndër me përdhuni*”, komedia me një akt, me personazhin e *Tasi Plandëzë*, në rolin e një tregtari të moshuar e të pasur.
3. “*E bija e bankierit*”, komedia me një akt, me personazhin *Vitorija* (këtu ai luan rolin e femrës).
4. (Zavalli çuxhuk) “*I mjeri djalë*”, dramë me 3 akte, me personazhin e *Halilit* në rolin e të atit të Shefikasë.

Si përkthyes ai realizoi:

1. (Zavalli çuxhuk) “*I mjeri djalë*”, dramë e përkthyer me tri akte, (20-22 shtator 1918).
2. “*Mulla Tahiri*” e Namik Qemalit, me një akt dhe 13 skena, (viti 1925).
3. “*E mjera vajzë*”, dramë me 5 akte.

Si dramaturg, pena e tij shkroi dramat: “*Fundi i pijes*” - monodramë (e shfaqur më 26 dhe 28 shtator 1918), “*Vajza Trimëreshë*” ose “*E mjera vajzë*”, viti (1918), “*Mulla Tahiri*”, dramë me një akt e 13 tabllo. Ndërsa si regjisor, ai vuri në skenë dramën e përkthyer prej tij “*I mjeri djalë*”, (20-22 shtator

1 organ i botuar në Shkodër (1916-1918) prej Gj. Fishtës

1918), “*E mjera vajzë*”, “*Fundi i pijes*” shfaqur më 26 dhe 28 shtator 1918 dhe “*Vajzat trimëreshë*” (në vitin 1918).

Veprimtaria e Mustafa Currit është akoma më e gjerë se kaq. Me ardhjen në Elbasan të dy topave të parë të futbollit nga Stambolli, u krijua edhe skuadra e parë e futbollit në qytet. Në këtë kohë, shoqëria “*Afërdita*” u quajt “*shoqëri kulturore, artistike, sportive*”. Duke marrë spunto nga këto zhvillime, Mustafa Curri angazhohet tani si trajner amator. Ai stërviste të rinjtë e qytetit në fushën buzë Shkumbinit, që njihej nga të gjithë me emrin “*Balashja e Beut*”.

Në vitin 1920, Mustafa Curri shkëputet nga arsimi, arti e sporti, për të hedhur hapa në një fushë të re, atë të politikës. E gjitha filloi kur ai fitoi vendin e parë në një konkurs të organizuar nga Këshilli i Ministrave, si njohës i shumë gjuhëve dhe u dallua për kaligrafi të bukur. Gjatë karrierës 16 - 17 vjeçare, që konsiston në periudhën e viteve 1920 - 1937, ai realizoi detyra tepër delikate e shumë të rëndësishme. U emërua si fillim sekretar i Ministrisë së Brendshme, pastaj sekretar dhe kryesekretar në Kryeministri. Në vitin 1928, kalon si sekretar i përgjithshëm në Oborrin Mbretëror.

Gjatë punës dhe vizitave të tij në krye të delegacioneve mbretërore, nga mbretëritë e Europës ai ka marrë një seri dekoratash, si:

1. “*Kryqi i oficerit të madh të kurorës së Italisë*” - akorduar në vitin 1931, nga Viktor Emanueli I, në pritjen që iu bë delegacionit në pallatin Mbretëror të Savojës.
2. Në vitin 1933, i akordohet një tjetër dekoratë “*Shën Sava*” nga i dërguari i Mbretërisë së Serbisë, me motivacionin për kontribut të fqinjësisë së mirë midis mbretërive dhe përpjekjeve diplomatike të tij për sheshimin e kontradiktave midis dy vendeve me probleme të ndryshme.
3. Në vitin 1932, iu akordua dekorata “*Oficer i madh, i urdhrat të kurorës së Rumanisë*”.
4. Nderohet me dekoratën e lartë “*Grand Ducal de la Couronne de Chene*” të Luksemburgut, e cila i motivohet “*Mik i Dukës e krijuesi i miqësisë së dy vendeve të vogla, Mbretërisë së Shqipërisë dhe Dukatit të Luksemburgut*”. Këtë dekoratë e ka marrë gjatë kohës që ishte me pushime në Luksemburg dhe bëri një vizitë kortezie te Duka i Madh i Luksenburgut, me ftesë të këtij të fundit.
5. Në vitin 1929, në prani të Këshillit të Ministrave dhe Oborrit Mbretëror, në përvjetorin e ngritjes së flamurit, Mbreti Zog I i

dorëzoi Mustafa Currit dekoratën më të lartë të Mbretërisë, atë të “*Urdhërit të Skënderbeut*” (Shqiponjën e Artë) me motivacionin: “*Nënpunës shembullor, nacionalist i vendosur, besnik i Mbretërisë*”.

Mustafa Curri, u nda nga jeta në vitin 1937, pa përjetuar dramën e madhe që shoqëria shqiptare kaloi pas çlirimit. Por nga kjo nuk shpëtoi familja Curri, e cila përjetoi një kalvar të gjerë persekutimesh si: burgosje, internime, sekuestrime shtëpish e pasurish etj.

Këjo dramë është luejt tri herë prej shoqënis teatrore t’Elbasanit, prej këtyne njerëzve :

“I mjeri djalë”

Nr	Personazhet	Roli	Aktori që interpreton
1	Zeqi Beu -	Djalë 19 vjeç, student në shkollën mjekse të ushtrisë	Etëhem Haxhiademi
2	Shefikaja –	Një vajzë 14 vjeç, e dashura e Zeqi Beut	Hasan Ceka
3	Halili –	I jati i Shefikas	Mustafa Curri
4	Tahireja –	E ëma e Shefikas	Qamil Çela
5	Sherifeja –	Një grue, komshije e Shefikas	Josif Popa
6	Xhemilja –	Shërbëtore	Josif Biba
7	Mjeku-		Mustafa Sheshaj
Kopështi letrar, Elbasan, vjesht’ e parë, 1918, nr.2.			

Rreth temës të dramës.

“I mjeri djalë”, ka tematikë emancipimin e femrës, ngjyrosur artistikisht me nota romantike, ai përshkohet nga kulti i ndjenjës së romantikëve.

Rreth përmbajtjes së dramës.

Është drama tragjike e dy të dashuruarve të pafat, është sfida e dhimbshme e shpirtit njerëzor. Në qendër është njeriu e mesazhi i emancipimit të tij dhe e çlirimit nga vargojtë e së shkuarës anadollake e obskurantiste; jo me kot vepra ka një fund tragjik, të dy heronjtë e dashuruar Shefikaja dhe Njazi beu vdesin, e para nga një sëmundje e rëndë, lëngatë e dashurisë dhe i dyti vetëhelmohet. Mesazhi është i qartë, duhet luftuar për çlirimin nga vargojtë e së kaluarës sado e rëndë të jetë kjo luftë, edhe nëse ka viktima e sotmja duhet varrosur, e nesërmyja do të jetë në favor të një mendësie të re e një shoqërie të re.

Vlerat ideoartistike të dramës.

Janë notat e romantikëve të mëdhenj botërore si Skot, Hygo, Pushkin, notat e romantikëve shqiptarë si De Rada, Naim Frashëri, përqëndruar në kultin e dashurisë.

Shefikaja, e ndjeshme, e brishtë një lloj Xhuljete, Sharlotë që vuan pafundësisht, që sakrifikon për ndjenjën e saj sublime; Njazi Beu një Verter që e përjeton dashurinë po ashtu dhimbshëm e tragjikisht, janë apostuj të një epoke të re.

Emocionaliteti i singertë e i fuqishëm, sakrifica për dashurinë pa rebelizëm, përkushtimi, zjarri i pasionit, magjia e transparenca e ndjenjave, mënyra e trishtë e shikimit të botës, pështjellimi psikologjik i heronjve deri në një dhimbje të thellë që justifikohet bukur nga mosha tepër e re, rrethanat sociale, e bëjnë këtë vepër tepër interesante e edukative për kohën.

Konceptet humaniste të veprës e bëjnë autorin Namik Qemal dhe përkthyesin e përshtatësin Mustafa Curri vizionarë, emblematicë të një shoqërie të re antifeudale, të lirë e pa paragjykime.

Rreth vlerave të dramës.

Megjithëse vepër e përkthyer, Mustafa Curri u mundua që psikologjinë e personazheve ta jepte me transparençë dhe kolor. ndaj. Edhe pse ka kaluar një shekull, na bën përshtypje si tornadoja e ndjesive të heronjve, ekzaltimi, naiviteti, pasioni që pikturojnë çiltër e ëmbël pushtetin e dashurisë, mund të çojë deri në fatalitet.

Gjuha e veprës më tepër bazohet në dialogjet Shefika e Njazi bej, në monologjet e Shefikas dhe nga ndërhyrjet e ndonjë personazhi tjetër si mamaja e Shefikas, babai, doktorri. Leksiku pasqyron botën shpirtërore të personazheve, gjuha artistike e thjeshtë, emocionale, lirikë e dialektit të gegërishtes. E gjithë vepra dëshmon pozicionin humanist e demokratik të autorit e përkthyesit që e ka zgjedhur e përshtatur këtë novelë në dramë.

Tematika e teatrit: dramë

Nr	Emri i dramës	I mjeri djalë! 1935
	SHOQËNIA E STUDENTAVET "ALBANIA" NË WIEN	
1	Dramë e përkthyer me tri pamje nga Mustafa Curri. Shoqënia "Afërdita"	
2	Dramaturg	Namik Qemali
3	Regjizor	Thanas Floqi
4	Muzika	Thanas Floqi me bandën muzikore "Afërdita"
5	Skenograf + piktor	Mustafa Curri.

Nr	Personazhet		Aktori që interpreton
1	Zeqi Beu –	djalë 19 vjeç, student ne shkollën mjekse të ushtris	Etëhem Haxhiademi.
2	Shefikaja –	një vajzë 14 vjeç, e dashura e Zeqi Beut	Hasan Ceka.
3	Halili –	I ati i Shefikas	Raku Buda
4	Tahireja –	e ëma e Shefikas	Vasil Andoni
5	Sherifeja –	një grue, komshije e Shefikas	Petër Andoni
6	Xhemilja –	shërbëtore	Mihal Buda
7	Mjeku		Mustafa Sheshaj.

Bibliografi

1. Bardhyl Ajazi, “*Elbasan i bukur Elbasan*”.
2. Faik Pajuni “*Vjet Shkolla Pedagogjike*”
3. “Vatër e rëndësishme për edukimin komunist të masave”, me rastin e 35-vjetorit të krijimit të shtëpisë së kulturës dhe krijimtarisë popullore, Dhjetor 1980
4. Gazeta “*Posta e Shqypnis*”, E shtunë 3 gusht 1918, 26 korrik 1918.
5. Gazeta “*Vllazënija*” shtator 1918, nr. 109. fq.2
6. Sul Dedej, “Historiku i Teatrit Elbasanas”
7. *Kopështi letrar*, Elbasan, vjesht’ e parë, 1918, nr.2.
8. Gazeta “*Shkodra*”, nr.10
9. Pranvera Curri (Bardhi), *Monografi për Mustafa Currin* - Dorëshkrim personal